MANUEL CAMPOS SÁNCHEZ-BORDONA
FŐTANÁCSNOK INDÍTVÁNYA
Az ismertetés napja: 2021. július 8.[1]

C-289/20. sz. ügy

IB
kontra
FA

(a cour d'appel de Paris [párizsi fellebbviteli bíróság, Franciaország] által benyújtott előzetes döntéshozatal iránti kérelem)

„Előzetes döntéshozatal – A szabadságon, a biztonságon és a jog érvényesülésén alapuló térség – A joghatóság, valamint a határozatok elismerése és végrehajtása házassági ügyekben – 2201/2003/EK rendelet – A szokásos tartózkodási hely fogalma"

1. A XX. század utolsó éveiben az Európai Unió a polgári ügyekben folytatott igazságügyi együttműködés keretében – amelyet először a Maastrichti Szerződés,[2] majd az Amszterdami Szerződés[3] segített elő – foglalkozott az integrációhoz kapcsolódó családjogi problémákkal.

2. A házassági ügyekben a joghatóságot illetően az első egyezményt, amely nem lépett hatályba,[4] a 2201/2003/EK rendelettel[5] hatályon kívül helyezett 1347/2000/EK rendelet[6] követte, amely a hatályos jogi aktus.[7]

3. A Bíróság több előzetes döntéshozatal iránti kérelem kapcsán értelmezte a 2201/2003/EK rendelet 3. cikkét.[8] Ha nem tévedek, a Bíróság egyik alkalommal sem határozott azzal kapcsolatban, hogy az említett cikk értelmezésére milyen következményekkel járhat az egyik (vagy mindkét) házastárs esetében a kettős vagy akár többszörös „szokásos tartózkodási hely" elismerése.

1 Eredeti nyelv: spanyol.

2 Az Európai Unióról szóló szerződés (HL 1992. C 191., 1. o.); különösen a K.1. cikkel összefüggésben értelmezett K.3. cikk.

3 Az Európai Közösséget létrehozó szerződés (Amszterdamban egységes szerkezetbe foglalt változat) (HL 1997. C 340., 173. o.); különösen a 61. cikk.

4 A házassági ügyekben a joghatóságról, valamint a határozatok elismeréséről és végrehajtásáról szóló, 1998. május 28-i egyezmény (HL 1998. C 221., 1. o.; a továbbiakban: 1998. évi egyezmény).

5 A házassági ügyekben és a szülői felelősségre vonatkozó eljárásokban a joghatóságról, valamint a határozatok elismeréséről és végrehajtásáról, illetve az 1347/2000/EK rendelet hatályon kívül helyezéséről szóló, 2003. november 27-i tanácsi rendelet (HL 2003. L 338., 1. o.; magyar nyelvű különkiadás 19. fejezet, 6. kötet, 243. o.; helyesbítések: HL 2013. L 82., 63. o.; HL 2018. L 33., 5. o.).

6 A házassági ügyekben és a házastársaknak a közös gyermekekkel kapcsolatos szülői felelősségre vonatkozó eljárásokban a joghatóságról, valamint a határozatok elismeréséről és végrehajtásáról szóló, 2000. május 29-i tanácsi rendelet (HL 2000. L 150., 19. o.; magyar nyelvű különkiadás 19. fejezet, 1. kötet, 207. o.).

7 A hatályával kapcsolatban lásd ezen indítvány 27. pontját.

8 Például a házastárs kettős állampolgárságával kapcsolatban. 2009. július 16-i Hadadi ítélet (C-168/08, EU:C:2009:474; a továbbiakban: Hadadi ítélet).

4. A jelen előzetes döntéshozatal iránti kérelem tehát lehetővé teszi a Bíróság számára, hogy egy olyan, más területeken már felmerült[9] kérdéssel foglalkozzon, amellyel kapcsolatban házassági ügyekben még nem született döntés. A válasz előzetesen megköveteli a „szokásos tartózkodási hely" fogalmának körülhatárolását, amennyiben az a házasság felbontásával, a különválással vagy a házasság érvénytelenítésével kapcsolatos jogvitákban a joghatóság meghatározására szolgál.

I. Jogi háttér. 2201/2003 rendelet

5. Az (1) preambulumbekezdés értelmében:

„Az Európai Közösség célul tűzte ki egy szabadságon, biztonságon és a jog érvényesülésén alapuló térség megteremtését, ahol biztosított a személyek szabad mozgása. E célból a Közösségnek egyebek között olyan intézkedéseket kell elfogadnia a polgári ügyekben folytatott igazságügyi együttműködés terén, amelyek a belső piac megfelelő működéséhez szükségesek."

6. A (8) preambulumbekezdés így szól:

„A házasság felbontására, a különválásra, illetve a házasság érvénytelenítésére vonatkozó határozatok tekintetében ezt a rendeletet csak a házassági kötelékek felbontására kell alkalmazni, és a rendelet nem foglalkozik olyan kérdésekkel, mint például a házasság felbontásának jogalapja, a házasság vagyonjogi következményei vagy egyéb járulékos vonatkozások."

7. A 3. cikk értelmében:

„(1) A házasság felbontásával, különválással vagy a házasság érvénytelenítésével kapcsolatos ügyekben annak a tagállamnak a bíróságai rendelkeznek joghatósággal:

a) amelynek területén:

– a házastársak szokásos tartózkodási hellyel rendelkeznek, vagy

– a házastársak legutóbb szokásos tartózkodási hellyel rendelkeztek, amennyiben egyikük még mindig ott tartózkodik, vagy

– az alperes szokásos tartózkodási hellyel rendelkezik, vagy

– közös kérelem esetén a házastársak egyike szokásos tartózkodási hellyel rendelkezik, vagy

– a kérelmező szokásos tartózkodási hellyel rendelkezik, ha a kérelem benyújtását közvetlenül megelőzően legalább egy évig ott tartózkodott, vagy

– a kérelmező szokásos tartózkodási hellyel rendelkezik, amennyiben a kérelem benyújtását közvetlenül megelőzően legalább hat hónapig ott tartózkodott, és vagy az adott tagállam állampolgára, vagy az Egyesült Királyság és Írország esetében ott van a »domicile«-ja (lakóhelye);

[9] Öröklési ügyekben: 2020. július 16-i E. E. (Joghatóság és öröklési ügyekre alkalmazandó jog) ítélet (C-80/19, EU:C:2020:569; a továbbiakban: E. E. [Joghatóság és öröklési ügyekre alkalmazandó jog] ítélet).

b) amelynek mindkét házastárs állampolgára, illetve az Egyesült Királyság és Írország esetében mindkét házastárs ott rendelkezik »domicile«-lal (lakóhellyel)

[…]”.

II. A tényállás, a jogvita és az előzetes döntéshozatalra előterjesztett kérdések

8. Az ír állampolgár FA és a francia állampolgár IB 1994-ben Írországban házasságot kötött. Három – immár nagykorú – gyermekük van.

9. 2018. december 28-án IB a házasság felbontására irányuló kérelmet nyújtott be a tribunal de grande instance de Paris-hoz (párizsi általános hatáskörű elsőfokú bíróság, Franciaország).

10. A juge aux affaires familiales du tribunal de grande instance de Paris (a párizsi általános hatáskörű elsőfokú bíróság családjogi ügyekben eljáró bírája) 2019. július 11-i végzésével megállapította, hogy a francia bíróság nem rendelkezik joghatósággal a házasság felbontására. A határozatát az alábbi tényekre alapította:

– A családi lakóhely Írországban volt, ahol a család 1999-ben telepedett le, és ingatlant vásárolt, amely a házastársi közös lakásnak minősült; a gyermekek szintén Írországban éltek, és ott folytatták tanulmányaikat.

– Semmilyen különválás nem történt a házastársak között, és semmi nem utalt arra, hogy közös akaratuk lett volna a lakóhelyük Franciaországba való áthelyezésére.

– Ezzel szemben számos adat támasztotta alá IB Írországgal fennálló személyes és családi kapcsolatát, ahova hétvégente látogatott, hogy találkozzon a feleségével és gyermekeivel, valamint hogy rendszeresen sport- és szabadidős tevékenységeket folytasson.

– A keresetlevél benyújtását megelőző hat hónapban (tehát 2018. június 27. után) IB életmódjában semmilyen olyan változás nem következett be, amely alapján arra lehetne következtetni, hogy elhagyta volna az írországi lakóhelyét. Ellenkezőleg, ebben az országban változatlanul folytatta családi életét a 2018-as karácsonyi szünetig, amelyet feleségével és gyermekeivel a család lakóhelyén töltött.

– IB Írországhoz fűződő köteléke nem zárja ki a Franciaországhoz való kapcsolódását, ahová 2017 óta minden héten munkavégzés céljából utazik. IB ténylegesen két tartózkodási hellyel rendelkezik, amelyek közül az egyik hét közben szakmai okokból Párizsban található, a másik pedig a fennmaradó időben feleségénél és gyermekeinél Írországban.

11. IB fellebbezést nyújtott be az elsőfokú bíróság végzésével szemben a cour d’appel de Paris-hoz (párizsi fellebbviteli bíróság), és kérte annak hatályon kívül helyezését, valamint annak megállapítását, hogy a francia bíróságok területi joghatósággal rendelkeznek a házasság felbontására. IB különösen elutasította, hogy szándékban állt volna „az érdekeltségeinek állandó vagy szokásos központját a tartósság igényével” Franciaországba helyezni.

12. FA a fellebbviteli bíróságtól a megtámadott végzés helybenhagyását kérte.

13. A cour d'appel de Paris (párizsi fellebbviteli bíróság) szerint IB a házasság felbontására irányuló kérelem benyújtása előtt legalább hat hónappal Franciaországban stabil és állandó tartózkodási helyet létesített, anélkül azonban, hogy írországi tartózkodási helyét elvesztette volna, mivel ott továbbra is családi kapcsolatokkal rendelkezett, és ugyanolyan rendszeresen tartózkodott ott személyes okokból, mint korábban.

14. Álláspontja szerint következésképpen IB Franciaországban olyan tartózkodási hellyel rendelkezik, amely a stabilitás és az állandóság jellemzőit mutatja, amely megalapozza a szokásos tartózkodási hely jellegét, és ezzel egyidejűleg Írországban is rendelkezik egy, ugyanezeket a jellemzőket mutató tartózkodási hellyel.

15. Ebből azt a következtetést vonja le, hogy a 2201/2003/EK rendelet 3. cikke (1) bekezdése a) pontjának ötödik és hatodik franciabekezdése szerint a francia és az ír bíróság egyaránt joghatósággal rendelkezik a házasság felbontására vonatkozó határozat meghozatalára.

16. Ebben az összefüggésben a cour d'appel de Paris (párizsi fellebbviteli bíróság) szerint a „szokásos tartózkodási hely" fogalmának értelmezése elengedhetetlen, így előzetes döntéshozatal céljából a Bíróság elé terjesztette a következő kérdést:

„Amennyiben – mint a jelen ügyben is – a ténybeli körülményekből kitűnik, hogy az egyik házastárs életét két tagállam között osztja meg, a 2201/2003/EK rendelet 3. cikke értelmében és alkalmazása céljából tekinthető-e úgy, hogy e házastárs két tagállamban rendelkezik szokásos tartózkodási hellyel, miáltal – amennyiben az e cikkben felsorolt feltételek mindkét tagállamban teljesülnek – e két állam bíróságai egyaránt joghatósággal rendelkeznek arra, hogy a házasság felbontásáról határozzanak?"

III. A Bíróság előtti eljárás

17. Az előzetes döntéshozatal iránti kérelmet 2020. június 30-án nyújtották be a Bírósághoz.

18. FA, a német, a francia, az ír és a portugál kormány, valamint az Európai Bizottság nyújtott be írásbeli észrevételeket.

19. 2021. február 17-én IB tárgyalás tartása iránti indokolt kérelmet terjesztett elő. Ugyanakkor hozzájárult ahhoz, hogy a tárgyalást az egészségügyi válsághelyzet miatt azt írásbeli észrevételek váltsák fel, ami meg is valósult. Ilyen észrevételeket a tárgyalás helyett IB, a francia és az ír kormány, valamint a Bizottság terjesztett elő.

IV. Elemzés

A. Előzetes megjegyzések

20. Az előzetes döntéshozatalra előterjesztett kérdés azon előfeltevésből indul ki, hogy egy adott személy „az életét két tagállam között osztja meg”.[10] A kérdést előterjesztő bíróság azt kívánja megtudni, hogy e tényező milyen hatással van a házasság felbontására irányuló kérelem elbírálására joghatósággal rendelkező bíróság meghatározására.

21. A válasz alapján állást kell foglalni arról, hogy mit kell a felnőtt „szokásos tartózkodási helye” alatt érteni a 2201/2003 rendelet 3. cikke (1) bekezdése a) pontjának alkalmazásában. Ha megerősítést nyerne, hogy IB e rendelkezés értelmében két tagállamban rendelkez*het* szokásos tartózkodási hellyel, akkor meg kellene vizsgálni, hogy e két tagállam bíróságai a házasság felbontására is rendelkeznek-e joghatósággal.

22. Az alkalmazandó szabály jobb megértése érdekében mindenekelőtt annak előzményeire hivatkozom.

23. A 2201/2003 rendelet a házassági ügyekben és a szülői felelősségre vonatkozó eljárásokban a joghatóságot, a határozatok elismerését és végrehajtását, valamint a hatóságok közötti együttműködést szabályozza az Európai Unió valamennyi állama tekintetében, Dánia kivételével.

24. E területre vonatkozóan nem ez az első jogi aktus. Amint azt már kifejtettem, 1998-ban létrejött egy ugyanilyen tárgyú (bár a szülői felelősség tekintetében korlátozottabb) egyezmény. Azt egy magyarázó jelentés kísérte, amely az egyezmény szabályainak indokait mutatja be.[11]

25. Az 1998. évi egyezmény nem lépett hatályba. Mivel a Közösség röviddel ezután hatáskört szerzett a polgári jogi ügyekben folytatott igazságügyi együttműködés terén, annak rendelkező része beépült az 1347/2000 rendeletbe, amelynek (6) preambulumbekezdése az eszközök közötti folytonosságra hivatkozik.

26. Három évvel később a 2201/2003 rendelet felváltotta az 1347/2000 rendeletet, és a hatályát kiterjesztette a házassági eljárásokhoz nem kapcsolódó, szülői felelősségre vonatkozó eljárásokra és határozatokra. Ezzel szemben érintetlenül hagyta a házasság felbontásával, a különválással és a házasság érvénytelenítésével kapcsolatos jogvitákra vonatkozó joghatósággal kapcsolatos szabályokat.

27. A 2201/2003 rendelet 2022. augusztus 1-jén hatályát veszti, mivel 2019. június 25-én elfogadták az (EU) 2019/1111 rendeletet,[12] amelynek célja az említett rendelet alkalmazásával összefüggésben fennálló hiányosságoknak a kiskorúakat érintő eljárások tekintetében történő orvoslása. A házassági válsághelyzetekkel kapcsolatos joghatósági okok nem változnak.

[10] Egy szociológiai tanulmány valószínűleg az olyan esetek jelenlegi növekedésére mutatna rá, amikor az egyik személy (vagy mindkét házastárs) ugyanebben a helyzetben van.

[11] Az Európai Unióról szóló szerződés K.3. cikke alapján létrehozott, a házassági ügyekben a joghatóságról, valamint a határozatok elismeréséről és végrehajtásáról szóló egyezményéhez fűzött magyarázó jelentés (HL 1998. C 221., 27. o.; a továbbiakban: Borrás-jelentés). A Tanács 1998. május 28-án fogadta el.

[12] A házassági és szülői felelősségi ügyekben a joghatóságról, a határozatok elismeréséről és végrehajtásáról, valamint a gyermekek jogellenes külföldre viteléről szóló tanácsi rendelet (átdolgozás) (HL 2019. L 178., 1. o.) A 100. cikkének átmeneti rendelkezéseire is figyelemmel, e rendelet 2022. augusztus 1-jétől hatályon kívül fogja helyezni a hatályos rendeletet: lásd a 104. cikket.

28. A házasság felbontására, a különválásra és a házasság érvénytelenítésére vonatkozó joghatósági szabályoknak az egymást követő jogi aktusokban való azonossága – együtt azzal, hogy a 2201/2003 rendelet nem tartalmaz erre vonatkozó magyarázatot – a korábbi eszközöket (különösen a Borrás-jelentést) az e rendelet 3. cikkében használt „szokásos tartózkodási hely” fogalmának értelmezésében központi, de nem egyedüli elemmé teszi. [13]

B. A 2201/2003 rendelet 3. cikke szerinti „szokásos tartózkodási hely”

29. A 2201/2003 rendelet 3. cikke olyan jogi aktusba illeszkedik, amely a maga területén a személyek szabad mozgásának biztosítását szolgálja a szabadságon, a biztonságon és a jog érvényesülésén alapuló európai térségben. [14]

30. A szabad mozgás helyes értelmezése arra kötelezi a tagállamokat, hogy tartózkodjanak mind az annak gyakorlására vonatkozó közvetlen korlátozásoktól, mind pedig az olyan akadályok felállításától, amelyek közvetett módon hasonló elrettentő hatással bírnak.

31. A tagállamok között a családjogban mutatkozó eltérések vagy az olyan nehézségek, amelyeket egy személy a családi állapotának az annak létrejötte szerinti tagállamon kívüli elismerése kapcsán tapasztal, alkalmasak arra, hogy ilyen eltántorító hatással járjanak.

32. Ennek tudatában az európai jogalkotó egységes szabályozási keretet hozott létre annak érdekében, hogy megkönnyítse a tagállamok bíróságaihoz való fordulást a házasság felbontása, a különválás és a házasság érvénytelenítése iránti, valamilyen külföldi elemet tartalmazó jogvitákban, valamint az azok kapcsán született határozatok kölcsönös elismerését. [15]

33. A 2201/2003 rendelet 3. cikke (1) bekezdésének a) pontja ismételten utal az egyik vagy mindkét házastárs szokásos tartózkodási helyére annak meghatározása érdekében, hogy mely bíróságok rendelkeznek joghatósággal e jogviták elbírálására.

[13] Lásd az 1347/2000 rendelet (6) preambulumbekezdését és a 2201/2003 rendelet (3) preambulumbekezdését. A hatályos 3. cikk értelmezéséhez a 2007. november 29-i Sundelind Lopez ítélet (C-68/07, EU:C:2007:740; a továbbiakban: Sundelind Lopez ítélet) 26. pontja e rendelet preambulumbekezdéseit veszi alapul. A főtanácsnoki indítványokban a hatályos rendelet értelmezésének alátámasztásaként gyakran történik hivatkozás a Borrás-jelentésre, lásd: Sharpston főtanácsnok Purrucker ügyre vonatkozó indítványa (C-256/09, EU:C:2010:296), 13., 84., 85. és 86. pont; Kokott főtanácsnok Hadadi ügyre vonatkozó indítványa (C-168/08, EU:C:2009:152), 37., 57. és 58. pont; Bot főtanácsnok Liberato ügyre vonatkozó indítványa (C-386/17, EU:C:2018:670), 55. és 69. pont; Saugmandsgaard Øe főtanácsnok UD ügyre vonatkozó indítványa (C-393/18 PPU, EU:C:2018:749), 28. pont.

[14] 2016. október 13-i Mikołajczyk ítélet (C-294/15, EU:C:2016:772), 33. pont: „[…] – amint ez a 2201/2003 rendelet (1) preambulumbekezdéséből is következik – e rendelet célja a szabadságon, biztonságon és a jog érvényesülésén alapuló térség megteremtése, ahol biztosított a személyek szabad mozgása”.

[15] Az 1347/2000 rendelet (4) preambulumbekezdése.

1. Önálló értelmezés

a) A szokásos tartózkodási hely más szövegekben található fogalmához való közelítés

1) Általános megfontolások

34. A családjogi ügyekben folytatott igazságügyi együttműködés terén az Európai Unió több eszköze – egyes többoldalú nemzetközi egyezményekkel összhangban [16] – az érintett fél szokásos tartózkodási helyét használja a joghatóságot meghatározó szempontként (közvetlenül vagy a határozatok elismerése keretében) és a kollíziós szabályok kapcsoló elveként. [17]

35. A szokásos tartózkodási hely az uniós jog más területein [18] és a nemzetközi egyezményekben [19] is gyakori joghatóságot megalapozó szempont. A vonatkozó szabályok közös jellemzője, hogy nem határozzák meg ezt a fogalmat, és annak értelmezése érdekében nem hivatkoznak a tagállamok (vagy a részes államok) jogszabályaira. [20]

36. Az általános nyelvhasználatban a „szokásos tartózkodási hely” kifejezés egy meghatározott helyen való jogszerű vagy tartós tartózkodást jelent. Jogi értelemben történő használata azonban többet igényel a kifejezések hétköznapi jelentésének szűk értelmezésénél. [21]

37. A preambulumok, a magyarázó jelentések, az előkészítő munkálatok és a Bíróság ítélkezési gyakorlata a szokásos tartózkodási helynek a személy „érdekeltségeinek központjaként” történő azonosítására irányuló tendenciát mutatják. Ezen érdekeltségi központ meghatározása – elvontan – bizonyos *kapcsoló elvek* csoportosításán; konkrétan pedig ezen elveknek az egyes esetek körülményeinek fényében történő értékelésén alapul. [22]

[16] Például a kiskorúak védelme tekintetében a hatóságok jogkörére és az alkalmazandó jogra vonatkozó, Hágában 1961. október 5-én kelt egyezmény; a házasság felbontásának és a különválásnak az elismeréséről szóló, Hágában 1970. június 1-jén kelt egyezmény; a szülői felelősséggel és a gyermekek védelmét szolgáló intézkedésekkel kapcsolatos együttműködésről, valamint az ilyen ügyekre irányadó joghatóságról, alkalmazandó jogról, elismerésről és végrehajtásról szóló, Hágában, 1996. október 19-én kelt egyezmény; vagy a gyermekek feletti felügyeleti jogot érintő határozatok elismeréséről és végrehajtásáról, valamint a felügyeleti viszonyok helyreállításáról szóló, Luxemburgban 1980. május 20-án kelt európai egyezmény.

[17] Mellőzötté válnak vagy háttérbe szorulnak a korábban az egyén és a jogrendszer közötti kapcsolat megnyilvánulásaként előnyben részesített olyan hagyományos feltételek, mint az állampolgárság vagy a lakóhely.

[18] Lásd például a szociális biztonsági rendszerek koordinálásáról szóló, 2004. április 29-i 883/2004/EK európai parlamenti és tanácsi rendeletet (HL 2004. L 166., 1. o.; magyar nyelvű különkiadás 5. fejezet, 5. kötet, 72. o.), amely a „lakóhely” szót használja. Az 1. cikk j) pontja pontosítja, hogy „a személy szokásos tartózkodási helyéről” van szó. A 2014. június 5-i I ítélet (C-255/13, EU:C:2014:1291) ebben az összefüggésben különbséget tesz a „lakóhely” és a „tartózkodási hely” között.

[19] Például az Európa Tanács Isztambulban, 2011. május 11-én kelt egyezménye a nőkkel szembeni erőszak és a kapcsolati erőszak elleni küzdelemről és azok megelőzéséről (44. cikk).

[20] E hiány az ugyanezen fogalmat használó más rendelkezések befolyásolásának elkerülésére irányuló szándékon alapul Lagarde, P. szerint: *A szülői felelősséggel és a gyermekek védelmét szolgáló intézkedésekkel kapcsolatos együttműködésről, valamint az ilyen ügyekre irányadó joghatóságról, alkalmazandó jogról, elismerésről és végrehajtásról szóló, Hágában, 1996. október 19 én kelt egyezményre vonatkozó magyarázó jelentés*, in: *Actes et documents de la Dix-huitième session de la Conférence de La Haye de droit international privé*, 1996, II. kötet, 552. o., 40. pont.

[21] Ugyanebben az értelemben lásd Kokott főtanácsnok A ügyre vonatkozó indítványát (C-523/07, EU:C:2009:39, 15. pont) a 2201/2003 rendelet 8. cikke szerinti szokásos tartózkodási hellyel összefüggésben.

[22] Ez az eseti alapon történő értékelés logikusan a nemzeti bíróságok feladata. Mivel speciális értékelésről van szó, „[a]z ügy keretében szolgáltatott adatok […] csak körültekintően ültethetők át egy másik ügyre”. 2018. június 28-i HR ítélet (C-512/17, EU:C:2018:513; a továbbiakban: HR ítélet), 54. pont.

38. Az érdekek jellegét, valamint a valamely személy szokásos tartózkodási helyét meghatározó releváns szempontokat és valószínűsítő elemeket (röviden: a *kapcsoló elveket)* az ezt a joghatóságot megalapozó szempontot magában foglaló rendelkezés háttere határozza meg. Ezenkívül figyelembe kell venni e rendelkezés célját, valamint azt a szabályegyüttest, amelybe e rendelkezés illeszkedik.

39. Amint arra a Bíróság emlékeztetett, a szokásos tartózkodási hely fogalma és annak a 2201/2003 rendelet keretében történő értelmezése önálló.[23] E rendelet rendelkezéseinek összefüggései és célja megállapítja tehát a jogágak kölcsönös analógiája és egymásra vetítése alkalmazásának korlátait.[24]

2) A polgári ügyekben folytatott igazságügyi együttműködés egyéb területein

i) A gyermek szokásos tartózkodási helye

40. A Bíróság a szülői felelősséggel kapcsolatos jogvitákban a gyermekek szokásos tartózkodási helyét a gyermekek életvitelének központjával azonosítja, amelyet a valószínűsítő körülmények csoportosítása révén ismer el, amelyeket:

– az alkalmasságuk vagy a joghatóságot megalapozó szempontot tartalmazó szabály hátterének és a 2201/2003/EK rendelet célkitűzéseinek való megfelelésük alapján választottak ki,[25] és amelyeket a gyermek mindenek felett álló érdekében határoznak meg;[26] valamint

– az eset összes sajátos körülményének figyelembevételével alkalmaznak (és súlyoznak).[27]

41. A Bíróság ezzel szemben kizárja annak lehetőségét, hogy az uniós jog más területeiről (különösen a szociális biztonság és a közszolgálat területéről) egyszerűen átvegye az e fogalomra vonatkozó meghatározásokat vagy értelmezéseket. Azok éppen az eltérő összefüggés miatt „nem ültethető[k] át közvetlenül a gyermekek szokásos tartózkodási helyének a [2201/2003] rendelet 8. cikkének (1) bekezdése értelmében történő megítélésére”.[28]

[23] Uo., 40. pont. „A […] »szokásos tartózkodási hely[…]« fogalmának e [2201/2003] rendeletben foglalt meghatározása, vagy e tekintetben a tagállamok jogára történő hivatkozás hiányában a Bíróság több alkalommal megállapította, az uniós jog önálló fogalmáról van szó, amelyet az azt említő rendelkezés összefüggéseire és a 2201/2003 rendelet céljára, és különösen a […] kell megállapítani”. Az egyezmények területén is az önálló értelmezést részesítik előnyben, lásd a jelen indítvány 35. pontját és 20. lábjegyzetét.

[24] Nem értek tehát egyet Franciaország azon állításával, hogy *magának* a szokásos tartózkodási hely *fogalmának* ebben a rendeletben és más rendeletekben (különösen az öröklési ügyekre irányadó joghatóságról, az alkalmazandó jogról, az öröklési ügyekben hozott határozatok elismeréséről és végrehajtásáról, valamint az öröklési ügyekben kiállított közokiratok elfogadásáról és végrehajtásáról, valamint az európai öröklési bizonyítvány bevezetéséről szóló, 2012. július 4-i 650/2012/EU európai parlamenti és tanácsi rendeletben (HL 2012. L 201., 107. o.; helyesbítések: HL 2012. L 344., 3. o.; HL 2013. L 60., 140. o.; HL 2019. L 243. 9. o.) közösnek kell lennie.

[25] Relevánsnak minősülnek azok a szabályok, amelyek joghatóságot megalapozó szempontként a szokásos tartózkodási helyre hivatkoznak, valamint a 2201/2003 rendelet 11. cikke a gyermek jogellenes külföldre vitelének tekintetében. Lásd az első tekintetében: HR ítélet; a második tekintetében: 2017. június 8-i OL ítélet (C-111/17 PPU, EU:C:2017:436; a továbbiakban: OL ítélet).

[26] Többek között: 2201/2003 rendelet (12) preambulumbekezdése; 2009. április 2-i A ítélet (C-523/07, EU:C:2009:225; a továbbiakban: A ítélet), 35. pont; OL ítélet, 66. pont; HR ítélet, 59. pont. Ez az elem nyilvánvalóan hiányzik a felnőtt szokásos tartózkodási helye esetében.

[27] Többek között: A ítélet 37. és azt követő pontjai; 2010. december 22-i Mercredi ítélet (C-497/10 PPU, EU:C:2010:829, 47. és azt követő pontok); OL ítélet, 42. és azt követő pontok.

[28] A ítélet, 36. pont.

ii) Az elhunyt szokásos tartózkodási helye

42. Ugyanez a megközelítés *mutatis mutandis* vonatkozik az elhunyt szokásos tartózkodási helyének meghatározására is, amelyet a 650/2012/EU rendelet alkalmaz. [29]

43. Ez utóbbi rendelet a preambulumbekezdéseiben e tartózkodási helyre az örökhagyó „családi és társadalmi életének központj[aként]" hivatkozik, és annak azonosítását „az örökhagyónak a halálát megelőző években és az elhalálozása időpontjában fennálló életkörülményei[nek átfogó értékelésén keresztül javasolja], figyelembe véve az összes releváns tényállási elemet, különösen az örökhagyónak az érintett államban való tartózkodása időtartamát és gyakoriságát, valamint annak körülményeit és indokait". Az így meghatározott szokásos tartózkodási hely „szoros és tartós kapcsolatot kell, hogy jelentsen az érintett állammal e rendelet konkrét célkitűzéseinek figyelembevételével". [30]

iii) A fizetésképtelen adós szokásos tartózkodási helye

44. Végül a szokásos tartózkodási hely egy (közvetett) joghatósági ok, és tágabban nézve a fizetésképtelenségi eljárásról szóló (EU) 2015/848 rendeletben [31] foglalt kollíziós szabály kapcsoló elve.

45. E rendelet 3. cikkének (1) bekezdése feltételezi, hogy az adós „fő érdekeltségei központjának" – magánszemély esetében – a szokásos tartózkodási helye minősül. Ezen a területen a gazdasági és pénzügyi érdekek fontosak; az értékelendő valószínűsítő körülmények pedig azok a körülmények, amelyek lehetővé teszik, hogy harmadik felek könnyen felismerjék ezt az „érdekeltségi központot". [32]

b) E megközelítésnek a 2201/2003/EK rendelet 3. cikkének (1) bekezdéséhez történő hozzáigazítása

46. A bemutatott megközelítés a rugalmassága miatt alkalmas a 2201/2003 rendelet 3. cikke szerinti szokásos tartózkodási hely azonosítására, amely folytán a házasság felbontásával, a különválással és a házasság érvénytelenítésével kapcsolatos ügyekben lehetővé teszi valamely tagállam bíróságai joghatóságának megállapítását.

47. A rendelet nem tartalmaz útmutatást arra vonatkozóan, hogy egy házassági válsághelyzetben lévő felnőttnek mi a „szokásos tartózkodási helye", illetve hogy miként kell azt meghatározni, valamint e tekintetben nem hivatkozik a nemzeti jogrendszerekre sem. Ez a hiány egy szándékos (és a korábbi eszközökre jellemző közös) döntés.

[29] Az örökhagyó utolsó szokásos tartózkodási helye az általános kapcsoló elvet jelenti a joghatóság és az alkalmazandó jog meghatározásához.

[30] (23) és (24) preambulumbekezdés. Lásd még: az E. E. ügyre vonatkozó indítványom (C-80/19, EU:C:2020:230, 45. és azt követő pontok); E. E. (Joghatóság és öröklési ügyekre alkalmazandó jog) ítélet, 38–40. pont.

[31] A fizetésképtelenségi eljárásról szóló, 2015. május 20-i európai parlamenti és tanácsi rendelet (HL 2015. L 141., 19. o.; helyesbítés: HL 2016. L 349., 40. o.).

[32] A 2015/848 rendelet (28) preambulumbekezdése; 2020. július 16-i Novo Banco ítélet (C-253/19, EU:C:2020:585), 21. pont.

48. A Borrás-jelentés kiemeli ezt, és megállapítja, hogy:

– E tekintetben megbeszélésekre került sor a 3. cikk (1) bekezdése a) pontja (jelenlegi) hatodik franciabekezdésének a rendeletbe történő foglalása során;[33] és végül elvetették a szokásos tartózkodási helynek az 1998. évi egyezmény tekintetében történő pontosítására irányuló szabály bevezetését.[34]

– „Különös figyelmet fordítottak" a Bíróság által más területeken elfogadott fogalommeghatározásra, amely szerint a „szokásos tartózkodási hely" „az a hely, amelyet az érintett érdekeltségeinek állandó vagy szokásos központjaként, a tartósság igényével kijelölt".[35]

– Más javaslatokat elutasítottak,[36] ami arra utal, hogy a „különösen figyelembe vett" javaslatot fogadták el a tárgyalások alapjául.

49. Az 1998. évi egyezmény és a hatályos rendelet közötti folytonosságra tekintettel arra lehet következtetni, hogy a házasság felbontásával, a különválással és a házasság érvénytelenítésével kapcsolatos jogvitákban a jelenlegi joghatósági okok ugyanezen a megfontoláson alapulnak.

50. Amint azt már kifejtettem, a házastársak szokásos tartózkodási helyének megállapítása szempontjából fontos érdekek meghatározását, valamint azoknak a kapcsoló elveknek a kiválasztását, amelyek – együttes értékelés alapján – az egyes esetekben e hely megállapításához vezetnek, a 2201/2003 rendelet rendelkezése összefüggéseinek és e rendelet céljának fényében, önállóan kell elvégezni.[37]

51. Ezenkívül nem szabad elfelejteni, hogy ezekben az ügyekben a helyzet gyorsan megváltozhat, éppen a házasság válsága miatt. Gyakran a szokásos tartózkodási hely áthelyezésére kerül sor, amelyet adott esetben az egyik házastársnak a származási tagállamba való visszatérése követ, amennyiben eltérő állampolgárságú házastársakról van szó.

2. A 3. cikk háttere és a 2201/2003/EK rendelet célja

a) Pontosítás: a szokásos tartózkodási helynek a 2201/2003/EK rendelet II. fejezetének 1. szakaszában említett funkciói és a fogalom egységessége

52. A valamely tagállamban fennálló szokásos tartózkodási hely és valamely tagállam állampolgársága a 2201/2003 rendelet II. fejezete („Joghatóság") 1. szakaszának („A házasság felbontása, a különválás és a házasság érvénytelenítése") kulcselemei.

[33] Az 1998. évi egyezményben ennek megfelelője a 2. cikk (1) bekezdése a) pontjának hatodik franciabekezdése volt.

[34] Borrás-jelentés, 32. pont.

[35] Uo. E meghatározás a közszolgálattal és a szociális biztonsággal kapcsolatos ügyeknek felel meg.

[36] Uo.

[37] A jelen indítvány 38. és 39. pontja.

53. Ezek az elemek két funkciót töltenek be: joghatóságot állapítanak meg a házassági válsággal kapcsolatos jogvitákban, összhangban a 3. cikkel, valamint – a 6. és 7. cikk szerint – meghatározzák e szakasz hatályát. [38]

54. A „szokásos tartózkodási hely” fogalma mindkét esetben ugyanaz, amely folytán a 3. cikk (1) bekezdése keretében elfogadott meghatározás releváns a 6. és 7. cikk tekintetében is. Ez következik a jelenlegi rendeletet megelőző 1347/2000 rendelet (8) preambulumbekezdéséből, amikor is az eszköz hatályát kiterjeszti a harmadik országok azon állampolgáraira, akiket „*a rendeletben megállapított joghatósági okokkal összhangban* […] megfelelően szoros szálak fűznek egy tagállam területéhez”. [39]

b) Egy joghatóságot megalapozó ad hoc ***szempont***

55. A házassági válsághelyzetek esetén a 2201/2003 rendelet 3. cikke (1) bekezdésének a) és b) pontja az egyik vagy mindkét házastárs személyes körülményein alapuló joghatósági okokat állapít meg. Ezek kizárólagos joghatósági okok, és nincs közöttük hierarchia. [40]

56. A joghatósági okok listája az 1347/2000/EK rendelet 3. cikkében foglalt szempontokat, ez utóbbi pedig az 1998. évi egyezmény 2. cikkében foglalt szempontokat tartalmazza. A szokásos tartózkodási hely tekintetében e szempontok a következőkre vonatkoznak:

– *mindkét fél közös* szokásos tartózkodási helye vagy a korábbi közös szokásos tartózkodási hely; [41]

– csak az *egyik fél* szokásos tartózkodási helye:

  – a másik féllel történt megegyezést követően, amennyiben együttes kérelemről van szó; ebben az esetben a felperes vagy az alperes szokásos tartózkodási helye szerinti tagállam bíróságai rendelkezhetnek joghatósággal;

  – ha az az alperes szokásos tartózkodási helye;

  – ha az a felperes szokásos tartózkodási helye, feltéve hogy a kérelem benyújtását megelőzően legalább egy éve fennállt, vagy hat hónapja, ha a felperes állampolgársága szerinti

[38] A 6. cikk értelmében az egyes tagállamok joga szerint hatályos joghatósági szabályok nem alkalmazhatók olyan jogvitákban, amelyekben az alperes valamely tagállam területén szokásos tartózkodási hellyel rendelkezik, vagy valamely tagállam állampolgára (illetve Írország tekintetében „domicile”-lal [lakóhellyel] rendelkezik e tagállam területén). A Sundelind Lopez ítéletben a Bíróság megállapította, hogy a többi joghatóságot meglapozó szempontot csak akkor lehet figyelembe venni egy olyan személlyel szemben, aki nem rendelkezik szokásos tartózkodási hellyel valamely tagállamban, vagy aki nem állampolgára valamely tagállamnak, ha a rendelet értelmében egyik tagállam sem rendelkezik joghatósággal.

[39] Kiemelés tőlem.

[40] Hadadi ítélet, 48. pont. A joghatósági okok között nincs formális hierarchia annak ellenére, hogy a rendelet átdolgozásakor a hierarchia bevezetése mellett érveltek (például a Groupe européen de droit international privé [európai magánjogi csoport] 2018. szeptemberi antwerpeni ülésén: https://www.gedip-egpil.eu/documents/Anvers%202018/DivorceCompletV5.7.2.19.pdf). Az új 3. cikk ugyanazokat a joghatósági szabályokat tartja fenn, azonos szinten. Az említett egyes szabályok elfogadottságának mértéke eltérő: e tekintetben a Borrás-jelentés 30. és 32. pontja kiemeli, hogy a benne foglalt joghatósági okok közül néhányat széles körben elfogadtak a tagállamokban, míg másokhoz politikai kompromisszumra volt szükség. Az utóbbiak ma a 3. cikk (1) bekezdése a) pontja ötödik és hatodik franciabekezdésének felelnek meg.

[41] E második esetben kötelező, hogy a házastársak egyike még ebben az államban rendelkezzen lakóhellyel. Nincs pontosan meghatározva az az időpont, amikor e körülményt meg kell állapítani. Az ötödik és hatodik franciabekezdés a kérelem benyújtásának időpontjára hivatkozik, és észszerűnek tűnik azt a többi ok esetében is ekként értelmezni.

tagállamban található (illetve az Egyesült Királyság és Írország tekintetében ott rendelkezik „domicile”-lal [lakóhellyel]).

57. A Borrás-jelentés kifejti a joghatósági okok kiválasztását és azok alternatív jellegét: ezek megfelelnek a felek érdekeinek, rugalmas, a személyek mobilitásához igazodó szabályozást tartalmaznak, valamint a személy és valamely tagállam közötti tényleges kapcsolatként értelmezett közelségre mutatnak rá. Végső soron az a céljuk, hogy „az érintett személyek részére előnyösek legyenek a jogbiztonság egyidejű megőrzése mellett”. [42]

58. A Bíróság a 2201/2003/EK rendelet 3. cikkének (1) bekezdésével kapcsolatos számos ítéletében átvette ezeket a magyarázatokat. [43]

59. A Borrás-jelentés arra is rámutat, hogy az a lehetőség, hogy csak az egyik házastárs érdekeltségi központjának megfelelő helyen lehet perelni, ha ez nem az alperes érdekeltségi központja, és a házastársak között nincs megállapodás, azért szerepel a szövegben, mert ez az 1998. évi egyezmény egyes államok általi elfogadásának elengedhetetlen feltétele volt. [44]

60. Ez ennélfogva tükrözi az azon házastárs elköltözésének különleges esetével kapcsolatos aggályokat, aki a lakóhelyét a házassági válság miatt egy másik tagállamba helyezi át. [45] Ez gyakran azzal jár, hogy akár azonnal visszatér abba a tagállamba, ahol a házasságkötés előtt a lakóhelye volt vagy az állampolgársága szerinti tagállamba. Ezekben az esetekben akkor is értékelhető az egyén és a bíróság közötti kapcsolat, ha objektív földrajzi közelség megállapítására még nem került sor.

3. A szokásos tartózkodási hely a joghatóság megállapításának összefüggésében

61. Az a fogalom, amelyen a 2201/2003/EK rendelet 3. cikke (1) bekezdésének a) pontja szerinti joghatósági okok alapulnak:

– Az egyén *életvitele* központjának felel meg, ilyennek tekinthetők a társadalmi és családi élethez kapcsolódó érdekek. Az, hogy merre összpontosulnak a szakmai és vagyoni érdekek, hozzájárul az életvitel központjának meghatározásához; azonban ezek a tényezők önmagukban nem kérdőjelezhetik meg a személyes érdekek súlyát, ha azok földrajzilag nem esnek egybe.

– Főszabály szerint az egyén valamely helyen való *tartózkodását* (és nem a puszta jelenlétét) feltételezi, minősített módon: vagy azért, mert állandó, vagy pedig azért, mert bizonyos rendszerességet vagy állandóságot mutat, így a társadalmi környezetbe való tényleges beilleszkedés feltételei adottak.

62. Egy felnőtt tartózkodásának „szokásos tartózkodási hellyé” történő minősítése nem *feltétlenül* függ egy bizonyos időtartam elteltétől. Attól sem, hogy ez idő alatt állandósul az érintett személy és a házasság felbontását, a különválást vagy a házasság érvénytelenítését tárgyaló bíróság közötti *objektív* földrajzi közelség.

[42] Borrás-jelentés, 27., 28. és 30. pont. Az 1347/2000 rendeletben a (12) preambulumbekezdés az egyik fél és a joghatóságot gyakorló tagállam közötti valóságos kapcsolat fennállására utalt, anélkül hogy különbséget tett volna a házassági válsággal vagy a szülői felelősséggel kapcsolatos jogviták között.

[43] Sundelind Lopez ítélet, 26. pont; Hadadi ítélet, 48. pont; 2016. október 13-i Mikołajczyk ítélet (C-294/15, EU:C:2016:772), 49. és 50. pont.

[44] A jelen indítvány 40. lábjegyzete.

[45] A jelen indítvány 51. pontja.

63. Ha a 2201/2003 rendelet 3. cikke (1) bekezdése a) pontjának ötödik és hatodik franciabekezdése a szokásos tartózkodási helyen kívül bizonyos időbeli feltételek együttes fennállását követeli meg, ez azért van így, mert ezek nem magának a lakóhelynek az ahhoz szükséges alapvető jellemzői, hogy azt „szokásosnak” lehessen minősíteni. [46]

64. A felperes szokásos tartózkodási helye szerinti államban eltöltött egy év – vagy a kérelmező állampolgársága szerinti állam (adott esetben „domicile” [lakóhely]) esetén hat hónap – követelménye viszonylagossá teszi az „idő” mint a tartózkodás szokásos jellegére utaló tényező fontosságát.

65. Joggal állapítható meg tehát, hogy a 2201/2003 rendelet 3. cikke tekintetében a szokásos tartózkodási hely házastárs általi megszerzése a szokásos tartózkodási helynek a házassági válságot követő áthelyezése következtében szinte azonnal (vagy rövid idő elteltével) lehetséges.

66. E körülmények között a fizikai jelenlét időtartama, rendszeressége vagy tartóssága, amely általában a „szokásos tartózkodási helyet” jellemzi, kiegészíthető, sőt helyettesíthető a felnőtt személy azon *szándékával*, hogy egy másik államban telepedjen le és oda beilleszkedjen (vagy újból a származási államban telepedjen le és visszailleszkedjen oda), és új szokásos tartózkodási helyet szerezzen, a korábbi szokásos tartózkodási helyet pedig feladja. [47]

67. Ez a szándék fennállhat kezdettől fogva, vagy kialakulhat fokozatosan. Mindkét esetben ahhoz, hogy ezt a szándékot figyelembe lehessen venni, annak kézzelfogható tényezők vagy külső jelek révén felismerhetőnek kell lennie. [48] Ellenkező esetben a joghatósági szabály alkalmazása rendkívül nehéz, sőt lehetetlen lenne.

68. Annak elismerése érdekében, hogy valamely személy életvitelének központja (vagy adott esetben az annak kialakítására irányuló szándék) egy adott helyen a 2201/2003 rendelet 3. cikke (1) bekezdésének a) pontja értelmében fennáll, figyelembe kell venni – mint ahogy más hasonló területeken is [49] – az összes olyan tényezőt, amely a személy és e hely közötti alapvető fontosságú kapcsolatra utalhat.

69. Különösen a személynek az adott területen való tartózkodására vonatkozó feltételek és annak okai, valamint – az általam fentebb jelzett árnyalatokkal – annak időtartama és rendszeressége lehet ilyen jellegű. A teljesség igénye nélkül e valószínűsítő körülmények között szerepelnek a következők:

– az adott hely a származási államnak felel meg;

– ez az a hely, ahol a családtagok és a barátok tartózkodnak;

– a személy – bérleti szerződéssel vagy a tulajdonát képező ingatlanban – rendszeresen e helyen lakik, vagy lépéseket tett ennek érdekében;

[46] E követelmények hozzáadása gyakran a *forum actoris* korlátozására irányuló szándékkal magyarázható, amelyet a 3. cikk (1) bekezdése a) pontjának utolsó két franciabekezdése rögzít. E magyarázat, bár igaz, kétségkívül nem kérdőjelezi meg e követelményeknek a szokásos tartózkodási hely fogalmára gyakorolt következményeit.

[47] A szokásos tartózkodási hely – amennyiben nem áll fenn a feladásának szándéka – továbbra is a korábbi hely marad.

[48] HR ítélet, 46. pont, valamint az ott hivatkozott ítélkezési gyakorlat.

[49] Ugyanebben az értelemben, az örökhagyó szokásos tartózkodási helyével kapcsolatban: E. E. (Joghatóság és öröklési ügyekre alkalmazandó jog) ítélet, 38. pont; valamint az ezen ügyre vonatkozó indítványom (C-80/19, EU:C:2020:230) 49. és azt követő pontjai. A gyermek szokásos tartózkodási helyével kapcsolatban többek között: A ítélet, 39. pont.

– az adott hely az állampolgársága szerinti államnak felel meg;

– a személynek e helyen állandó munkahelye van vagy ilyet keres;

– a személy részese az adott hely kultúrájának.

70. Az ilyen vagy hasonló valószínűsítő körülmények (amelyek, ismétlem, nem merítik ki a lehetséges valószínűsítő körülmények listáját)[50] jelentőségét a Bíróság ítélkezési gyakorlata is alátámasztja a kisgyermek vagy csecsemő szokásos tartózkodási helyével kapcsolatban. Életvitelének tényleges központja a családi és szociális környezetbe való beilleszkedésből következik, mégpedig annak a vérszerinti szülőnek a környezetébe, aki a kiskorú eltartója, azon elemek alapján, amelyeket maga a Bíróság jelöl meg az ilyen környezet elismeréséhez.[51]

C. Egy szokásos tartózkodási hely

71. A felnőtt szokásos tartózkodási helyének meghatározása, és ez alapján annak eldöntése, hogy mely bíróság rendelkezik joghatósággal a házasság felbontása iránti kérelem elbírálására, az e kérelem tárgyában eljáró bíróság feladata. A bíróságnak törekednie kell arra, hogy *egy* szokásos tartózkodási helyet azonosítson (azaz *a* szokásos tartózkodási helyet azonosítsa) akár az egyik, akár mindkét házastárs esetében.

72. Igaz, hogy a 2201/2003 rendelet 3. cikkének (1) bekezdése nem tagadja sem a joghatósággal rendelkező szervek sokféleségét, sem pedig a joghatóság megválasztását *(forum shopping)* a kizárólag a házasság felbontására, a különválásra vagy az érvénytelenítésre vonatkozó jogviták tekintetében. Az eljárások egyidejűségét a rendelet 19. cikkének (1) és (3) bekezdése tartalmazza és szabályozza.

73. Mindazonáltal úgy vélem, hogy ez az érv nem igazolja a joghatósági okok még nagyobb mértékű elszaporodását, amely a 2201/2003/EK rendelet 3. cikkének (1) bekezdése értelmében vett, egyidejűleg több helyen fennálló *szokásos* tartózkodási hely lehetőségének általános elfogadásából ered.

74. E rendelkezés szövege, célja és egyéb rendszerszintű megfontolások az ilyen értelmezés ellen szólnak.

1. A kifejezések szövege és értelme

75. A 2201/2003 rendelet 3. cikke (1) bekezdésének a) pontja mindig egyes számban hivatkozik a *szokásos tartózkodási hely* szerinti *tagállam* bíróságaira.

76. Ezzel párhuzamosan ugyanezen rendelet 66. cikke szerint, amely a joghatósági okoknak a két vagy több jogrendszerrel rendelkező tagállamokban történő alkalmazását szabályozza, „bármely hivatkozás az adott tagállamban lévő szokásos tartózkodási helyre, a[z *egy*] területi egységen belüli szokásos tartózkodási helyre vonatkozik”.[52]

[50] Hozzáadható például a népességnyilvántartásba való bejegyzés vagy – ha a felnőtt iskoláskorú gyermekekkel él – az óvodai vagy iskolai beiratkozás; e tekintetben Kokott főtanácsnoknak az A ügyre vonatkozó indítványa (C-523/07, EU:C:2009:39), 44. pont.

[51] A ítélet, 40. pont; 2010. december 22-i Mercredi ítélet (C-497/10 PPU, EU:C:2010:829), 53–56. pont; 2014. október 9-i C ítélet (C-376/14 PPU, EU:C:2014:2268), 52. pont; HR ítélet, 44–47. pont.

[52] Kiemelés tőlem.

77. Ezenkívül, ha a szokásos tartózkodási hely az egyén életvitele *központjával* esne egy tekintet alá, nem lenne következetes a több ilyen jellegű tartózkodási hely egyidejűségének elfogadása.

78. Ezzel szemben semmi sem akadályozza a több „egyszerű” tartózkodási hely meglétét,[53] azaz hogy egy személynek a szokásos tartózkodási helye vagy állandó lakóhelye mellett egy másik vagy több más másodlagos tartózkodási helye legyen (nyaralás, munkavégzés vagy hasonló okok miatt). Ez utóbbiak a 2201/2003 rendelet 3. cikkével összefüggésben semmilyen joghatást nem váltanak ki.

2. A szabályozás célja

79. A *szokásos* tartózkodási helyek halmozódására vonatkozó lehetőség elismerése a 2201/2003/EK rendelet 3. cikke (1) bekezdésének a) pontjában kitűzött céllal sem lenne összhangban.

80. Amint azt már kifejtettem,[54] ez a cél a következő:

– egyrészt a személyek Unión belüli mobilitásának előmozdítása, beleértve azt az esetet is, amikor a lakóhely egyik tagállamból a másikba történő áthelyezésére házassági válságot követően kerül sor;

– másrészt a jogbiztonság, valamint az érintett személyek és a bíróság közötti közelség biztosítása.

81. A figyelembe vett kapcsoló elvek egyensúlyt teremtenek e két cél között: egyaránt szolgálják az érintett felek és az igazságszolgáltatás érdekeit. Ezt az egyensúlyt segíti, hogy a szokásos tartózkodási helyen alapuló joghatósági okok nem kínálnak annyi alternatívát, mint ahány lehetőséget a 2201/2003/EK rendelet 3. cikke (1) bekezdésének a) pontja tartalmaz, még ha ez első pillantásra így is tűnik.[55]

82. Az ugyanazon személy egyidejű szokásos tartózkodási helyeinek száma tekintetében alkalmazott megengedő értelmezés *de facto* felboríthatná a felek közötti egyensúlyt, kiszélesítve a *forum actoris* igénybevételének lehetőségét. Ezenkívül megnöveli a nehézségeket annak előre történő meghatározása során, hogy az Unión belül mely bíróságok dönthetnek a házasság felbontásáról, a különválásról vagy a házasság érvénytelenítéséről.[56]

[53] Az „egyszerű” tartózkodási hely kifejezést a „szokásos” tartózkodási hellyel szemben Cruz Villalón főtanácsnok Mercredi ügyre vonatkozó indítványának (C-497/10 PPU, EU:C:2010:738) 71. pontjából veszem át.

[54] A jelen indítvány 57. és 58. pontja.

[55] Azon feltételek alapján, amelyeknek a szokásos tartózkodási hely mint a joghatóság alapjául szolgáló szempont alá van rendelve, egyes fórumok kölcsönösen kizárják egymást, míg mások átfedésben vannak egymással. Nem szokatlan, hogy több joghatóságot megalapozó szempont ugyanazon tagállamra irányul.

[56] A Bizottság szerint (a tárgyalás helyett előterjesztett írásbeli észrevételek 14. pontja) egy személy esetében két szokásos tartózkodási hely elismerése a 2201/2003 rendelet 3. cikkének alkalmazásában „supprime un aléa et augmente la sécurité juridique, en apportant à l'époux qui partage sa vie entre deux États, l'assurance qu'il peut saisir les juridictions de l'un de ces États sans risquer une décision d'incompétence, et les coûts associés à une telle procédure”. Ez a vélemény számomra nem meggyőző. A szokásos tartózkodási helyről való döntés nehézsége nem szűnik meg annak elismerésével, hogy több ilyen hely is lehet; éppen ellenkezőleg, ez a többféleség egy további kérdés lenne, amelyet a jogvitában eljáró bírónak figyelembe kellene vennie meggyőződésének kialakításakor. Egy további joghatósági oknak a rendelet 3. cikkéhez való hozzáadása növeli a bizonytalanságot abban a tekintetben, hogy a házastárssal szemben – beleértve a több szokásos tartózkodási hellyel rendelkező házastársat is – hol lehet keresetet indítani.

83. Ezek a megfontolások – azon megfontolásokkal együtt, amelyeket az alábbiakban fogok ismertetni – a 2201/2003/EK rendelet 3. cikkében szereplő szokásos tartózkodási hely fogalmának megszorító értelmezése mellett szólnak, még akkor is, ha egy személy életvitelét több tagállam között osztja meg.

3. A szokásos tartózkodási hely a rendszertani értelmezési szempontból (tág értelemben)

84. Bár a 2201/2003 rendelet 3. cikkének szövegével, értelmével és céljával ellentétes az abban előírt jogkövetkezmények több szokásos tartózkodási helyhez kötése, ez a feltételezés a rendelet (8) preambulumbekezdése által sugalltak ellenére túlmutat a házassági válsággal kapcsolatos jogvitákon.[57]

85. Az európai jogalkotó ugyanezt a joghatósági okot kiterjesztette azokra a későbbi eszközökre, amelyek a következőket szabályozzák: a) a házasság felbontására és a különválásra alkalmazandó jog;[58] b) a tartási kötelezettség megállapítására irányuló kérelemre vonatkozó joghatóság;[59] és c) a házasság vagyonjogi rendszerrel kapcsolatos, a házasság felbontására, a különválásra vagy az érvénytelenítésre irányuló kérelmekhez kapcsolódó követelésekre vonatkozó joghatóság.[60]

86. Minél tágabb a 2201/2003/EK rendelet 3. cikkében szereplő „szokásos tartózkodási hely" fogalma, annál több tagállami bíróságnak lesz potenciálisan joghatósága ezeken az egyéb területeken is, bár az előreláthatóság az érintett személyek szempontjából csökken.[61]

87. Különösen a házasság felbontására és a különválásra alkalmazandó jogra gyakorolt hatásokra fogok összpontosítani.

88. Az 1259/2010 rendelet célja, hogy „a jogbiztonság, a kiszámíthatóság és a rugalmasság szempontjából megfelelő megoldásokat biztosítson az európai polgároknak".[62] E cél elérése magában foglalja, hogy az ügy érdemére alkalmazandó jognak mindig egyetlen jognak kell lennie, függetlenül attól, hogy a házasság felbontása vagy különválás esetén melyik uniós bírósághoz fordultak. Így az 1259/2010 rendeletben meghatározott kapcsoló elvek, bár több is van belőlük, „lépcsőzetesen" épülnek egymásra, és nem vagylagos lehetőségek.

[57] „A házasság felbontására, a különválásra, illetve a házasság érvénytelenítésére vonatkozó határozatok tekintetében ezt a rendeletet csak a házassági kötelékek felbontására kell alkalmazni, és a rendelet nem foglalkozik olyan kérdésekkel, mint például a házasság felbontásának jogalapja, a házasság vagyonjogi következményei vagy egyéb járulékos vonatkozások."

[58] A házasság felbontására és a különválásra alkalmazandó jog területén létrehozandó megerősített együttműködés végrehajtásáról szóló, 2010. december 20-i 1259/2010/EU rendeletben (HL 2010. L 343., 10. o.).

[59] A tartással kapcsolatos ügyekben a joghatóságról, az alkalmazandó jogról, a határozatok elismeréséről és végrehajtásáról, valamint az e területen folytatott együttműködésről szóló, 2008. december 18-i 4/2009/EK tanácsi rendelet (HL 2009. L 7., 1. o.; helyesbítések: HL 2011. L 131., 26. o.; HL 2013. L 8., 19. o.; HL 2013. L 281., 29. o.) 3. cikkének c) pontja.

[60] A házassági vagyonjogi rendszerekkel kapcsolatos ügyekben a joghatóság, az alkalmazandó jog, valamint a határozatok elismerése és végrehajtása területén létrehozandó megerősített együttműködés végrehajtásáról szóló, 2016. június 24-i (EU) 2016/1103 rendelet (HL 2016. L 183., 1. o.; helyesbítések: HL 2017. L 113., 62. o.; HL 2018. L 167., 36. o.) 5. cikke.

[61] Nem észszerűtlen feltételezni, hogy ha a szokásos tartózkodási helyek többfélesége ilyen közvetett módon elfogadható a joghatóság megállapításához, akkor azt el kell fogadni az ugyanezen eszközökben szereplő „szokásos tartózkodási hely" feltételeinek értelmezésekor is, ha a kérelmek nem járulékosak, hanem önállóak.

[62] A (9) preambulumbekezdés. Célja továbbá, hogy „kiküszöbölje annak lehetőségét, hogy az egyik házastárs a másikat megelőzve kezdeményezze a házasság felbontását annak érdekében, hogy az eljárást olyan jog szerint folytassák le, amelyet e fél saját érdekei szempontjából kedvezőbbnek ítél". Ez az aggály nem vonatkozik a 2201/2003/EK rendelet 3. cikkére, amely alternatív joghatósági okokat vezet be; márpedig azt lehetőség szerint úgy kell értelmezni, hogy az ne veszélyeztesse a másik rendelet célkitűzéseit.

89. Bár kisebb mértékben,[63] de a fent leírt célt támogatja az 1259/2010 rendelet 8. cikkében foglalt *forum–ius* összefüggés is, amikor a felek általi jogválasztás hiányában alkalmazandó jogról van szó:

– Elvi iránymutatásként, a 2201/2003/EK rendelet 3. cikkének (1) bekezdésében szereplő több joghatósági ok és az 1259/2010 rendelet 8. cikke szerinti kapcsoló elvek közötti összhang révén.

– Közvetlenül, kisegítő megoldásként: a felek által történő jogválasztás, valamint az 1259/2010 rendelet 8. cikkének a), b) és c) pontjában foglalt feltételek hiányában az eljáró bíróság joga alkalmazandó a 8. cikk d) pontjával összhangban.

90. A 2201/2003 rendelet 3. cikkében szereplő szokásos tartózkodási hely fogalmának laza alkalmazása, amely lehetővé tenné a joghatóság e joghatósági ok alapján történő megkettőződését vagy megsokszorozását, két módon is veszélyeztetné az 1259/2010 rendelet célját:

– A *forum–ius* összefüggést figyelmen kívül hagyva, ha a bíróság az egyik házastárs szokásos tartózkodási helye szerinti bíróságként jár el, de egy másik tagállam jogát kell alkalmaznia, mivel a házastársak közös szokásos tartózkodási helye ott található.[64]

– Annak előidézésével, hogy a valamely házastárs szokásos tartózkodási hely(ei) alapján különböző tagállamokban joghatósággal rendelkező két (vagy több) bíróság az 1259/2010 rendelet 8. cikkének d) pontja alapján az eljáró bíróság jogát alkalmazza.

a) A 3. cikk (1) bekezdésének a) pontja és a Hadadi ítélet (a 3. cikk (1) bekezdésének b) pontja)

91. Az általam javasolt megszorító értelmezéssel nem ellentétes a Bíróság által a Hadadi ítéletben[65] elfogadott értelmezés, amely a 2201/2003 rendelet 3. cikke (1) bekezdésének b) pontja keretében elismerte, hogy több tagállam bíróságának van joghatósága, amennyiben az érintettek több állampolgársággal rendelkeznek.[66]

92. A Hadadi ítélet alapjául szolgáló ügy és a jelen ügyben vizsgált ügy közötti eltérések jelentősek. A Bíróság ebben az ítéletben elutasította, hogy az „állampolgárság" kapcsoló elv a „szorosabb kapcsolatot tükröző állampolgárságra" korlátozódjon, amely körülmény a jelen jogvitához egyáltalán nem kapcsolódik:

– Először is, a 2201/2003/EK rendelet 3. cikkében az állampolgárság „szorosabb kapcsolatot tükröző" jellegére vonatkozó feltétel nem jelenik meg; azonban a tartózkodás „szokásos" jellegére való feltétel igen.

– Másodszor, a 3. cikk (1) bekezdésének b) pontjában említett joghatóságot megalapozó állampolgárságnak mindig közösnek kell lennie. Ha csak az egyik házastárs rendelkezik kettős

[63] Más ügyektől eltérően a joghatóság és az alkalmazandó jog közötti párhuzamosság ebben az esetben nem elsődleges szempont: előfordulhat, hogy először nem merül fel, ha a felek a rendelet 5. cikke (1) bekezdésének a), b) és c) pontja szerint megválasztják az alkalmazandó jogot. Emlékeztetni kell ezenkívül arra is, hogy a megerősített együttműködés eredményeként létrejött eszközt nem minden tagállamban alkalmazzák.

[64] Ez a változat a jogvitában megvalósulhat, ha a francia bíróság a 2201/2003 rendelet 3. cikke (1) bekezdése a) pontjának hatodik franciabekezdése alapján megállapítaná a joghatóságát, miután elfogadta, hogy IB szokásos tartózkodási helye is Írországban van. Ilyen esetben, ha a felek részéről nem történt érvényes jogválasztás, az 1259/2010 rendelet 8. cikkének a) pontja értelmében az ír jogot kell az ügy érdemére alkalmazni.

[65] Erre az ítéletre hivatkozik az írásbeli észrevételeiben FA (71. és azt követő pontok), a portugál kormány (36. és azt követő pontok), a Bizottság (13. és 32. pont), valamint a tárgyalás helyett benyújtott írásbeli észrevételeiben IB, 31. pont.

[66] Hadadi ítélet, 51. és azt követő pontok.

állampolgársággal, a másik nem, akkor a rendelkezés alkalmazásában csak a közös állampolgárság számít: az egyetlen állampolgársággal rendelkező házastárs nem kerül sem hátrányos, sem előnyös helyzetbe.[67] Ellenben ez a helyzet állhat fenn, ha a csak az egyik házastárs szokásos tartózkodási helyét alapul vevő joghatósági szabályok alapján megengedett a többes szokásos tartózkodási hely.[68]

– Harmadszor, az állampolgársági kapcsoló elv, amint arra a Bíróság rámutatott, „egyértelmű és könnyen alkalmazható”,[69] míg a „szorosabb kapcsolatot tükröző” állampolgárság azonosítása minden esetben egy sor körülmény figyelembevételét követeli meg, a világos megoldásra vonatkozó bizonyosság nélkül.[70]

93. Ez utóbbi a „szokásos tartózkodási helyre” vonatkozó kapcsoló elv alkalmazása során is lehetséges. Ugyanakkor úgy vélem, hogy a nehézség nem oldódik meg (épp ellenkezőleg) annak elismerésével, hogy kétség esetén kívánatos lenne egynél több szokásos tartózkodási hely fennállásának elismerése.

94. Az ilyen eljárás nem biztosít kevesebb vitát a felek között azzal kapcsolatban, hogy több tartózkodási hely közül melyik a releváns egy eljárás szempontjából. Inkább tovább bonyolítja a helyzetet a vita során: minden egyes alkalommal, amikor egy fél két vagy több tartózkodási helyet jelöl meg szokásos tartózkodási helyként, tisztázni kellene, hogy ezek mindegyike valóban szokásosnak tekinthető-e. Végső soron ez növelné annak kockázatát, hogy egy „egyszerű” tartózkodási hely (és nem a 2201/2003/EK rendelet 3. cikke szerinti szokásos tartózkodási hely) határozza meg végérvényesen a joghatóságot.

D. A szokásos tartózkodási hely azonosításának lehetetlensége?

95. A 2201/2003 rendelet arra az esetre írt elő megoldásokat, amikor a kiskorú szokásos tartózkodási helyének meghatározása lehetetlen, és nem pedig arra, ha egy felnőttről van szó.

96. Ez a *hallgatás* nem véletlen. Pozitív értelemben kizárja, hogy vannak olyan személyek, akiknek szokásos tartózkodási helye nem ellenőrizhető (még ha ez bizonyítási nehézségekkel is jár). Negatív értelemben véleményem szerint alátámasztja azt a tényt, hogy a felnőtt számára a 2201/2003 rendelet 3. cikke értelmében nem ismerik el, hogy több tagállamban két vagy több szokásos tartózkodási helye van.

[67] Ezen okból a kettős állampolgárságú házastársnak mint kérelmezőnek nem áll rendelkezésére további joghatósági ok, és nincs további joghatósági ok az ellene irányuló kérelem benyújtására sem.

[68] A több szokásos tartózkodási hely fennállása egyaránt alkalmas arra, hogy az azokat birtokló házastárs javára váljon, ha ő a felperes (a 3. cikk (1) bekezdése a) pontjának ötödik és hatodik franciabekezdéséből következően), vagy hogy a hátrányára váljon, ha ő az alperes, ugyanezen cikk (1) bekezdése a) pontjának harmadik franciabekezdése alapján.

[69] Hadadi ítélet, 51. pont.

[70] Uo., 55. pont.

97. Ha érvelés céljából elfogadnánk, hogy nem ez a helyzet, és hogy valóban lehetetlen ellenőrizni [71] többek között a 2201/2003 rendelet 3. cikke értelmében vett szokásos tartózkodási helyet, két kiút lenne elképzelhető:

– az első, a Bizottság által előnyben részesített álláspont [72] szerint ahhoz, hogy a bíróság megállapítsa joghatóságának fennállását, elegendő lenne, ha az érintett személy életvitelének két (vagy több) központja közül az egyik azon bíróság tagállamában található, amelyhez a házasság felbontása iránti kérelmet benyújtották;

– a második szerint az életvitel ezen, különböző tagállamokban található központjainak egyike sem alkalmas a joghatóság szokásos tartózkodási helyként történő megalapozására.

98. A fentiekben kifejtett érvek, amelyek az 2201/2003/EK rendelet 3. cikke (1) bekezdésének a) pontjával összefüggésben az ugyanazon személy számára egyidejűleg több szokásos tartózkodási hely elismerése ellen szólnak, arra késztetnek, hogy a második – mint a rendszer egészére nézve kevésbé zavaró – lehetőséget részesítsem előnyben.

99. Ez a második (kivételes jellegű) lehetőség megerősíti a „szokásos tartózkodási hely” kapcsoló elvnek a joghatóság meghatározására való alkalmatlanságát. Ez nem feltétlenül fosztaná meg a feleket az Unión belüli bírói jogvédelemtől abban az esetben, ha a 2201/2003 rendelet 3. cikkének (1) bekezdésében szereplő valamely más feltétel alkalmazandó lenne, [73] vagy ha az egyes tagállamok jogszabályaiban előírt bíróságokhoz fordultak volna, [74] amelyek kisegítő alkalmazását a 7. cikk tartalmazza.

100. Számomra csak másodlagosan (azaz e lehetőségek kimerítését vagy kizárását követően) és kivételesen – ha ez az igazságszolgáltatás megtagadásának elkerülése érdekében elengedhetetlenül szükséges – tűnik elfogadhatónak a valamely házastárs tartózkodási helye szerinti bármely tagállamban működő bíróság joghatóságának megállapítása, ha a 2201/2003 rendelet 3. cikke (1) bekezdésének a) pontja értelmében e tartózkodási helyek egyike sem ismerhető el szokásos tartózkodási helyként.

V. Végkövetkeztetés

101. A fentiekre tekintettel azt javaslom, hogy a Bíróság a cour d’appel de Paris (párizsi fellebbviteli bíróság, Franciaország) által előterjesztett kérdésre a következő választ adja:

„A házassági ügyekben és a szülői felelősségre vonatkozó eljárásokban a joghatóságról, valamint a határozatok elismeréséről és végrehajtásáról, illetve az 1347/2000/EK rendelet hatályon kívül helyezéséről szóló, 2003. november 27-i 2201/2003/EK tanácsi rendelet 3. cikke (1) bekezdésének a) pontját úgy kell értelmezni, hogy a joghatóság megállapítása szempontjából mindkét házastárs esetében csak egy szokásos tartózkodási hely ismerhető el.

[71] Csekély annak valószínűsége, hogy két helyzet *egyformán* rendelkezik a szokásos tartózkodási hely tipikus elemeivel. A 2201/2003 rendeletnek való megfelelés érdekében a nemzeti bíróságoknak törekedniük kell az egy szokásos tartózkodási hely azonosítására, amint azt a jelen indítvány 71. és azt követő pontjaiban jeleztem.

[72] Írásbeli észrevételeinek 33. és 34. pontja, valamint a megoldásra irányuló javaslat.

[73] A jelen ügyben a rendelkezésemre álló adatok alapján úgy vélem, hogy IB benyújthatja a kérelmét Írországban, mint a házastársak utolsó szokásos tartózkodási helyén, ahol az egyikük még lakóhellyel rendelkezik, és amely az alperes szokásos tartózkodási helye.

[74] Ellentétben azzal, amit Írország sugall (a tárgyalás helyett benyújtott írásbeli észrevételeinek 10. pontja), nem mindegyik tagállam rendelkezik kisegítő joghatósági okokról. Ezenkívül az is lehetséges, hogy még ha ezt meg is teszik, azokra nem lehet hivatkozni egy konkrét esetben, a 2201/2003 rendelet 6. cikkében foglalt korlátozás miatt.

Amennyiben az egyik házastárs életvitelét két vagy több tagállam között osztja meg oly módon, hogy az egyik tagállamot egyáltalán nem lehet a 2201/2003 rendelet 3. cikke (1) bekezdésének a) pontja értelmében vett szokásos tartózkodási helye szerinti tagállamként azonosítani, a joghatóságot az e rendeletben foglalt más szempontokkal és adott esetben a tagállamokban hatályban lévő kisegítő szempontokkal összhangban kell meghatározni.

Ugyanebben az esetben kivételesen az egyik házastárs nem szokásos tartózkodási helye szerinti tagállam bíróságainak joghatósága állapítható meg, amennyiben a 2201/2003 rendelet és a kisegítő joghatósági okok alkalmazása segítségével egyik tagállam joghatósága sem vezethető le.”